

AUTIZM SINDROMLI BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHDA ULARNING OTA-ONALARI BILAN ISHLASH USULLARI

Nabiyev Ravshanjon Shavkatjon o'gli

Qo'qon DU "Maxsus pedagogika" kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. Quyidagi maqolada autizm sindromli bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda ota-onalarni o'rni va ular bilan olib boriladiga pedagogik va psixologik ishlar haqida so'z yuritilgan. Autizmli nuqsonga ega farzand tarbiyalayotgan oilalar bilan pedagogik va psixologik ishlar yoritilgan. Bunday farzandli ota-onalar bilan ishlash usullari hamda metodik tavsiyalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Autizm, tashxis, korreksiya, kompensatsiya, bilish faoliyati, xotira, idrok, tafakkur.

Autizmli bolalarga gigiena ko'nikmalarini o'rgatadigan ota-onalarning asosiy tashvishi bolani qo'rqitadigan yoki bezovta qiladigan har qanday bezovta qiluvchi omillarni yo'q qilishdir. Keyingi vazifa chaqaloqqa gigiena ko'nikmalarini asta-sekin va xayrixohlik bilan o'rgatishdir. Shu bilan birga, bolani har qanday, hatto juda ahamiyatsiz muvaffaqiyatlar uchun ham maqtash va mukofotlash kerak. Uni doimo rag'batlantirish, unga ishonch tuyg'usini uyg'otish kerak. Ayniqsa, ota-onalar chaqaloqqa tozalik ko'nikmalarini o'rgatishda sabrli bo'lishlari kerak. Ko'pgina autizmli bolalar qozondan uzoq vaqt qo'rqishadi. Bolaga bu ko'nikmalarni muntazam ravishda o'rgatish kerak. Qattiq belgilangan vaqt oraliq'ida qozonga ekish kerak: ertalab uyqudan keyin darhol, keyin nonushtadan keyin va keyin har soatda. Bola qozonda o'tirganda, siz uning yonida bo'lishingiz kerak. Ammo uning e'tiborini o'yinchoqlar bilan chalg'itmang. Bolaning qozonda

uzoq vaqt (5 daqiqadan ko'p bo'lmagan) o'tirmasligiga, uning ustida o'yinchoq o'ynamasligiga ishonch hosil qiling.

Bolaga taklif qilinadigan qozon qulay bo'lishi kerak, tercihen yumshoq stul bilan. Qozonni qat'iy belgilangan joyda saqlashga harakat qiling, bolani uning oldiga borib, qozonga o'tirishga undash. O'g'il bolalarni imkon qadar erta tik turgan holda siydik chiqarishga o'rgating. Agar autizimli bola hojatxonadan foydalanishni o'rgangan bo'lsa, u hojatxonada o'tirganda hech qachon suvni yuvmang. Esingizda bo'lsin, bu unga juda ko'p qo'rquv olib kelishi mumkin. Agar bola uzoq vaqt davomida gigiena ko'nikmalarini egallamasa, hojatxonadan foydalana olmasa, uni qoralamang. Uning kiyimini almashtirganingizda sabrli va xotirjam bo'ling, lekin uni bu ko'nikmalarga o'rgatish uchun harakat qilishni to'xtatmang.

Ota-onalar bilishi kerakki, autizimli bola yangi ovqatni ko'rishdan qo'rqib ketishi mumkin, shuning uchun barcha yangi idishlarni birinchi navbatda boladan uzoqroqqa qo'yib, juda ehtiyotkorlik bilan taklif qilish kerak. Ishtaha va sharhlar bilan kattalar "Oh, qanday mazali!" bu taomni iste'mol qilish. Asta-sekin bolada qiziqish paydo bo'ladi va u buni diqqat bilan sinab ko'radi. Ovqatlanish paytida bola kundan-kunga ko'proq mustaqil bo'lib, tobora ko'proq yangi ko'nikmalarga ega bo'lishiga ishonch hosil qiling.

Negativizm - bu psixologik sababsiz qarama-qarshilik, hamma narsani aksincha qilish istagi. Bu sog'lom bolalarda yosh inqirozlari davrida va patologiyada paydo bo'ladi, shuningdek, turli neyropsikiyatrik kasalliklar va rivojlanish anomaliyalarida (epilepsiya, autizm, bolalik shizofreniyasi bilan) doimiy bo'lishi mumkin. Bu asossiz rad etish, harakatsizlik, aloqa qilishdan qochish, faol qarshilik, norozilik bo'lishi mumkin. Bunday buzilish turli sabablarga ko'ra bo'lishi mumkin: noto'g'ri tarbiya, nevrotik va nevrozga o'xshash kasalliklar, shaxsiy xususiyatlar, ularning namoyon bo'lishi yosh inqirozlari davrida kuchayishi mumkin. Bolalarni tarbiyalash ota-onalarni pedagogik bilimlarini oshirish bilan chambarchas bog'liq. Ota-onalar tomonidan bolaning xarakteriga

asos solinadi, uning atrofdagilar bilan o'zaro munosabatlari shakllanadi. Har bir oila farzandini o'zicha tarbiyalaydi, ammo har bir oila turli vaziyatlardan kelib chiqqan holda turli darajada malakali pedagogik yordamga muhtoj bo'ladi. Lekin, hamma ota-onalar ham bu yordamni qabul qilmaydilar. Bolani kuzatayotgan, uning muammolarini biladigan pedagogning vazifasi ota-onalarni hamkorlikka jalb qilish yoki ularni pedagogik tamoyillarni tushunish va bilishga yo'naltirishdir. Autizm nuqsoni bo'lgan farzand yashayotgan va tarbiyalanayotgan, maktabda o'qiyotgan oilalar turli bo'lib, bular oilaning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarida, ota-onalarning ma'lumoti, ularning tarbiya muammolari bo'yicha xabardorligida namoyon bo'ladi. Bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlarda muammolar, qiyinchiliklar kelib chiqadi.

A.S. Spivakovskayaning ma'lumotlariga ko'ra ota-onalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar ularning korrektsiyalash masalalari bo'yicha pedagoglarga murojaat etmasliklarinig sabablarini ko'rsatgan. Bularga:

- ota-onalar qiyinchiliklarga e'tibor bermasliklari;
 - noqulay deb hioblashlari, chunki bu turdagi maslahatlar pedagogning vazifasiga kirmaydi;
 - pedagog bilan muloqot qilishda qiynaladilar;
 - muammolarni o'zlari hal qilamiz deb hisoblaydilar;
 - pedagogning kasbiy kompetensiyasidan shubhalanadilar;
- Pedagoglarga bu muammoga boshqa tomondan qaraydilar:
- ota-onalar indamasdan muammolarni tinglaydilar, lekin barcha ishlarni o'zlaricha qiladilar;
 - ota-onalar bilan gaplashish qiyin, chunki ular o'zlarini haq deb biladilar va farzandlarining tarbiyasiga boshqalar aralashishlarini istamaydilar;
 - ko'p ota-onalarning yoshi pedagognikidan katta va shuning uchun ularning e'tiborini qozonish va bolasining tarbiyasi bo'yicha maslahatlar berish mushkul.

Bularning barchasi yana bir bor oila bilan ishlashda defektolog uchun hal

etilmagan ko'plab masalalar mavjudligini ko'rsatadi. Maktabning pedagogik jamoasi rivojlanishida nuqsoni bo'lgan ota-onalarga yordam berishlari uchun avval maktab, muassasa xodimlari bilan tizimli va maqsadga yo'naltirilgan ishlarni, so'ngra esa pedagoglarning ota-onalar bilan asta-sekinlik, har tomonlama o'ylab ko'rilgan ishlarni olib borish lozim. Bolalar va ularning ota-onalari bilan obyektiv vaziyatni e'tiborga olgan holda ishlashni o'rganigsh zarur. Chet el va respublikamizdagi olimlar maktab oilaning ehtiyojlarini faqat to'liq ravishda ochiq tizimli bo'lganida qondira olishini isbotlab berganlar. Ota-onalar erkin, o'zlarining vaqtlaridan va istaklaridan kelib chiqqan holda maktab hayotiga kirib borib bolaning maktabdagi faoliyati, pedagogning bolalar bilan muloqot qilish usuli bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Otaonalarga farzandining o'qish va boshqa faoliyatini kuzatishga imkon berib pedagoglarning bolalarga munosabati, g'amxo'rliqi, diqqat-e'tiborini ko'rstish ularning maktab xodimlariga bo'lgan ishonchini orttiradi. Ota-onalar uchun maktabning ochiqligi ularning pedagogik bilimlarini, kompetentligini oshirishga yordam berishi mumkin.

Pedagoglar va ota-onalarning hamkorligi quyidagi tamoyillarga asoslanishi kerak:

- bolaning maktabda va oilada hissiy, ma'naviy va jismoniy ehtiyojlarini qondirish;
- maktabda va oilada tarbiyalash va rivojlantirishda birdamlik;
- bola shaxsini ota-onalar va pedagoglar tomonidan hurmat qilinishi;
- pedagoglar tomonidan oiladagi tarbiyani, ota-onalar tomonidan- jamiyatda tarbiyalash shartlarini e'tiborga olinishi.

Maktab pedagogik dialog bilan kirib borib oila bolaning tarbiyasi bo'yicha aniq bilimlarga ega bo'ladi, mutaxassislarning ish shakllari, usullari bilan tanishadi, oilada tarbiyalash mahoratiga ega bo'ladi. Hozirgi vaqtda ota-onalar bilan ishlash yangi darajada bo'lib, uning vazifasi rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolaning hayoti sifatini oshirish va maktab, oila sharoitida rivojlantirishdir.

Pedagoglarning ota-onalar bilan hamkorligi pedagogning kasbiy mahoratining o'sib natijasidagina amalga oshadi. Korreksion pedagogika, psixologiya va boshqa sohalar bo'yicha bilimlar bilan qurollangan pedagog ota-onalar bilan bimalol muloqot qila oladi, ular bilan rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolani tarbiyalash va rivojlantirishga qaratilgan muammolarni hal etishda sherikchilik iladi. Bunga maktabning oila uchun ochiligi imkon yaratadi:

- ota-onalar tomonidan maktabga tizimli ravishda qatnash;
- bayramlarni birgalikda o'tkazish;
- pedagoglar tomonidan tarbiyalanuvchilarining oilasiga tashrif buyurish va bunda ota-onalar bilan hamkorlik rejalarini tuzish. Suhbatlar, o'tkazish, maslahat berish, bolalar faoliyatini ko'rish va hokazo.

Oila ham pedagoglar tomonidan hurmat qilinishini talab etadi. Hozirgi vaqtda korreksion ta'lim bosqichida ota-onalar bilan sifatli ish olib borishning maqbul yo'nalishlariga quyidagilar kiradi:

1-yo'nalish. Korreksion pedagogika va psixologiyaning —klassik tizimining eng yaxshi tomonlarini amalda qo'llash. Oila bilan ishlashda buyruqbozlik, korreksion muassasaning —yopiqligidan voz kechish. Avvalgi eng yaxshi tajribalarni zamonaviy texnologiyalar korreksion pedagogika sohasidagi ishlanmalar bilan birlashtirish.

2-yo'nalish. Ota-onalar bilan ishlash oilada tarbiyalashning tajribasi bilan tanishini nazarda tutadi, shu tarzda oiladagi tarbiya va jamoatdagi tarbiya yaqinlashadi. Oiladagi tarbiyaning eng yaxshi namunalaridan maktab sharoitida ham foydalanish zarur, maxsus muassasaning yutuqlari oila uchun kerakdir. Maxsus muassasa va oilaning hamkorligini yangi shakliga rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni tarbiyalash masalalari bo'yicha pedagogik adabiyotlar ko'rgazmasini tashkil qilish, ota-onalarga bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarni tashxis qilish va korreksiyalashga, pedagogik taxminlar, psixologik testlarga doir fandagi yutuqlar haqida ma'lumot berish kiradi.

3 yo'nalish. Korreksion pedagogika va psixologiya sohasi bo'yicha zamonaviy ilmiy hamda xalq pedagogikasidagi eng yaxshi tajribalar asosida mutaxassislarni tayyorlash. Hozirgi zamon korreksion pedagogikasida xalq pedagogikasining eng zo'r tarbiya an'analari ham e'tiborga olish. Autizm nuqsoniga ega bo'lgan bolalarni tarbiyalashda maktab va oilaning hamkorligi muhim bo'lib uning samarali bo'lishi pedagog va ota-onalarning bir fikrdaligidan kelib chiqadi. Autizm nuqsoniga ega bo'lgan bolaning shaxsni shakllanishida va rivojlanishida ham pedagog va ota-onalarning hamkorligi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Сборник материалов II научно-практической конференции с международм участием «Семья особого ребенка» (19 ноября 2020 г., г. Москва)

2.Ауталипова У.И. Психолого-педагогические проблемы в воспитании детей дошкольного возраста в условиях семи. В сб. мат-лов межд.конф. «Новие подходи и пути обучения, воспитания, коррекции и интегратсии детей с проблемами в развитии». Бишкек, 1998.

3.Nurmuxamedova L.SH. Oilada nogiron farzandni tarbiyalashning pedagogik

xususiyatlari. Ped.fan.nomz.dis....avtoref. – T.:Nizomiy nomidagi TDPU.2005. -26

4.Shavkatjon o'gli, Nabiye Ravshanjan. "METHODS OF STUDYING THE EDUCATIONAL ACTIVITY OF MENTALLY WEAK STUDENTS OF Q HOME CLASS ON THE BASE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES."

5.Shavkatjon o'g'li, Nabiye Ravshanjon. "BOSHLANG 'ICH SINF AQLI ZAIF O 'QUVCHILAR NUTQINI O 'STIRISH." RESEARCH AND EDUCATION 1.1 (2022): 263-267.

6.O'gli, Nabiev Ravshanjon Shavkatjon, and Quchqorova Farida Erkin Qizi. "Features of the Higher Nervous Activity and Psychic Processes of Students with Intellectual Deficiencies." Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching 19 (2023): 146-151.

7.O'gli, Nabiyev Ravshanjon Shavkatjon, and Ortiqboyeva Parizoda Ismoiljon Qizi. "Families of Children with Defects in the Development of Pedagogical-Psychological Work." Journal of Pedagogical Inventions and Practices 19 (2023): 143-146.